

DNI MESJASZOWE

(TALMUD, SANHEDRYN 97a—99a)

Raw Nachman zapytał Rabbiego Icchaka: czy słyszałeś, kiedy przyjdzie syn upadłego? Ten zapytał: któż to jest syn upadłego? Ów powiedział: Mesjasz. — Mesjasza nazywasz synem upadłego? Ten odparł: oczywiście, przecież napisano: *Dnia onego podniosę upadły przybytek Dawidowy* (Am 9,11). Wtedy [Icchak] powiedział: Rabbi Jochanan mówi, że w pokoleniu, w którym przyjdzie Syn Dawidowy, pomniejszeni będą uczeni w Piśmie, a oczy innych ociemnieją w obliczu smutku i skarg, nadejdzie znowu wiele cierpień, nieszczęść i odnowione zostaną ciężkie rozporządzenia, a wyroki wydawane będą jedno po drugim.

Nauczali nasi mistrzowie: oto tydzień, w którym przyjdzie Syn Dawidowy. Pierwszego roku spełni się to, co powiedziano: *spuszczę deszcz na jedno miasto, a na drugie nie spuszczę* (Am 4,7). Drugiego wyśle zwiastunów głodu. Trzeciego będzie głód bardzo wielki, umierać będą mężczyźni, kobiety i dzieci, pobożni i ludzie czynu, a Tora odejdzie w zapomnienie od tych, którzy ją studiują. Czwartego będzie sytość i niesytość. Piątego będzie wielka sytość, będzie się jadło, piło i radowało, a Tora powróci do tych, którzy ją studiują. Szóstego rozbrzmieją głosy. Siódmego będą wojny. Pod koniec siódmego przyjdzie Syn Dawidowy. Raw Josef powiedział: było już wiele siódmych dni, a Syn nie przyszedł. Ab-baje odparł: czy były głosy [roku] szóstego i wojny [roku] siódmego? Czy były, i czy były we właściwym porządku? *Jako urągali nieprzyjaciele Twój, Boże, jako urągali ścieżkom Pomazańca Twego* (Ps 89,52).

Nauczano: Rabbi Jehuda powiada, że w pokoleniu, w którym przyjdzie Syn Dawidowy, Dom Zgromadzeń przemieni się w dom rozpusty; Galilea zostanie zniszczona a jej pogranicze spustoszone; mieszkańcy pogranicza wędrować będą od miasta do miasta i nikt się nad nimi nie zlituje; wzgardzona będzie mądrość uczonych, a znenawidzeni ci, którzy brzydzą się grzechem; oblicze pokolenia będzie jak oblicze psa, a prawda zginie, bowiem powiedziano: *będzie tak, że prawda zginie, a ten, co odstępuje od złego, na tęp podany będzie* (Iz 59,15). Co znaczy *będzie tak, że prawda zginie* (nedret)? W szkole Rawa uczą, że podzieli się na stada (edrim) i pójdzie sobie. Co znaczy *ten, co odstępuje od złego, na tęp podany będzie*? W szkole Rabbiego Szili tłumaczą, że tego, kto odstępuje od zła, towarzysze uważać będą za szalonego.

Raba powiedział: Niegdyś myślałem, że w świecie nie ma Prawdy, nim jeden z naszych mistrzów imieniem Raw Tabut, niektórzy nazywają go Raw Tabjomi, który nie złamałby swego słowa, nawet gdyby dawano mu wszystkie dobra świata, nie opowiedział mi tej oto historii. Pewnego razu przybył on do miejscowości, która zwała się Prawda. Nie łamano tam słowa i nie było nikogo, kto zmarłby przed czasem. Wziął sobie tam kobietę, która dała mu dwóch synów. Pewnego dnia, gdy żona myła głowę, zapukała do drzwi sąsiadka. Pomyślał, że będzie nieobyczajnie przyjmować w takiej chwili gości, i powiedział jej, że żony nie ma w domu. Wtedy umarli obaj jego synowie. Mieszkańcy miejscowości przyszli doń i zapytali, co to ma znaczyć. Opowiedział im całe zdarzenie. Wtedy powiedzieli mu: Bądź łaskaw i opuść naszą miejscowość, a nie zamieszka wśród nas chaos śmierci.

Nauczano: Rabbi Nehoraj powiada, że w pokoleniu, w którym przyjdzie Syn Dawidowy, młodzi będą obrażali starców, a starcy będą stawali przed młodymi, córka powstanie przeciw matce, a synowa wystąpi przeciwko teściowej, oblicze pokolenia będzie jak oblicze psa i syn nie będzie się wstydził przed ojcem.

Nauczano: Rabbi Nechemija powiada, że w pokoleniu, w którym przyjdzie Syn Dawidowy, rosnąć będzie zuchwałość, a szacunek zaniknie; krzew winny wyda owoc swój, ale wino będzie drogie; całe królestwo popadnie w herezję i nie będzie napomnienia. Potwierdzają to słowa Rabbiego Icchaka, który powiedział, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, gdy całe królestwo popadnie w herezję. Raba zapytał: co to za werset Pisma? — *cały stał się biały, dlatego czysty jest* (Kpł 13,13). Nauczali nasi mistrzowie: *Albowiem osądzi Bóg lud swój etc, gdy ujrzy, że omdlała ręka i nic nie wstrzymuje, ani nie odrzuca* (Pwt 32,36) — [znaczy to, że] Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, gdy pomnoży się odstępstwo. Inna wykładnia: do czasu, gdy zmaleje liczba uczniów. Inna wykładnia: do czasu, gdy z sakiewki zniknie ostatnia peruta. Inna wykładnia: do czasu, gdy stracą nadzieję na wykupienie, gdyż powiedziano: *I nic nie wstrzymuje, ani nie odrzuca*, jak gdyby Izrael nie miał wsparcia i pomocy. Bowiem tak Rabbi Zera, [widząc], że mistrzowie rozprawiają o tym, powiedział z prośbą w oczach: zostawcie to, nie oddalajcie go [odkupienia], przecież trzy rzeczy przychodzą, kiedy się o ich nie myśli: Mesjasz, odnalezienie zguby i skorpion.

Raw Kettina powiedział, że świat będzie istniał sześć tysięcy lat a tysiąc lat będzie niszczone, bowiem powiedziano: *sam Pan wywyższony będzie dnia onego* (Iz 2,11). Abbaje odrzekł, że będzie niszczone przez dwa tysiące lat, bowiem powiedziano: *ożywi nas po dwóch dniach, a dnia trzeciego wzbudzi nas i żyć będziemy przed obliczem jego* (Oz 6,2). W zgodzie z Raw Kettiną nauczano: tak jak w każdym cyklu siedmioletnim jeden rok jest rokiem ugorowania, tak w cyklu siedmiu tysiącleci świat ugorowany będzie przez tysiąc lat, bowiem powiedziano: *sam Pan wywyższony będzie dnia onego* i powiedziano też: *Psalm; pieśń na dzień sobotni* (Ps, 92,1); na dzień całkowitego szabatu, i powiedziano: *albowiem tysiąc lat przed oczyma twemi są jako dzień wczorajszy, który przeminął* (Ps 90,4).

W szkole Elijahu nauczano: świat trwa sześć tysięcy lat, dwa tysiące lat zamętu, dwa tysiące lat Tory i dwa tysiące lat Dni Mesjaszowych, ale z powodu wielu udręk naszych wnosimy, że niektóre z nich już nastąpiły.

Elijahu powiedział do Raw Jehudy, brata Raw Sali Chasida, że świat ma trwać co najmniej osiemdziesiąt pięć pięćdziesięcioleci, a w ostatnim pięćdziesięcioleciu przyjdzie Syn Dawidowy. Ten zapytał: na początku czy pod koniec? Ów odrzekł: Nie wiem, czy przyjdzie na końcu, czy na początku? Ten odparł: I ja nie wiem. Raw Aszi opowiedział to, co od niego [Elijahu] usłyszał: Dotąd nie spodziewałeś się go, od teraz możesz się go spodziewać.

Raw Chanan bar Tachlifa opowiedział Raw Josefowi: spotkałem człowieka, który miał zwój zapisany pismem kwadratowym w świętym języku; zapytałem go, skąd go ma. Odrzekł, że zaciągnął się do rzymskiego wojska i znalazł go w pewnym miejscu ukrytym. A w piśmie tym było napisane: po czterech tysiącach dwustu dziewięćdziesięciu jeden latach od Stworzenia świat zostanie spustoszone przez wojny potworów morskich oraz wojny Goga i Magoga, i nastąpią Dni Mesjaszowe, dopiero po siedmiu tysiącach lat Święty Błogosławiony odnowi swój świat. Raw Achą, syn Raby, powiedział: nauczano, że po pięciu tysiącach lat.

Nauczano: Rabbi Natan powiedział, że ten oto werset Pisma przenika i odsłania głębię: *bowiem jest to wizja na czas wyznaczony, spieszy ku końcowi i nie zwiedzie, a jeśli będzie zwlekać, czekaj Nań, bo przyjdzie na pewno i niezawodnie* (Ha 2,7). Nie tak, jak tłumaczyli nasi mistrzowie [werset Pisma]: *aż do czasu i czasów i półczasów* (Dn 7,25), i nie tak, jak Rabbi Szimlaj tłumaczył [werset Pisma]: *nakarmiłeś ich chlebem płaczu i napoiłeś ich łez miarą wielką* (Ps 80,6), i nie tak, jak Rabbi Akiwa tłumaczył [werset Pisma]: *po małym czasie poruszę niebem i ziemią* (Ag

2,7), bowiem pierwsze królestwo trwało siedemdziesiąt lat, drugie królestwo trwało pięćdziesiąt dwa lata, a królestwo Bar Kochby — dwa i pół roku. Co znaczy: *spiesz ku końcowi i nie zwiedzie?* Rabbi Szmuel bar Nachmani odpowiedział powołując się na Raw Jonatana, że nie mają racji ci, którzy wyliczają czasy końcowe, bowiem powiada się: nawet gdy termin upłynął, a On nie przyszedł, to przyjdzie, jeśli będziemy Nań czekać, albowiem powiedziano: *a jeśli będzie zwlekać, czekaj Nań.* Jeśli zaś powiesz, że my czekamy. On zaś nie, to odpowie ci Pismo: *Dlatego Pan czekać będzie, aby się zmiłował nad wami, i dlatego się wywyższy, aby się zlitował nad wami* (Iz 30,18). Jeśli spóźnia się, a my czekamy i On czeka, to kto wstrzymuje? — Wstrzymuje zasada Surowego Prawa (Din). A skoro spóźnia się, gdyż wstrzymuje zasada Surowego Prawa, dlaczego czekamy? — Aby otrzymać zapłatę. Bowiem powiedziano: *szczęśliwi wszyscy, którzy oczekują Go* (Iz 30,18).

Abbaje powiedział, że świat nie marnieje dzięki trzydziestu sześciu sprawiedliwym, którzy obcuja z Objawieniem (Szechina) w każdym pokoleniu, bowiem powiedziano: *szczęśliwi wszyscy, którzy oczekują Go* (lo), a lo ma w gematrii wartość liczbową trzydzieści sześć — czyż nie tak? Raba powiedział, że pokolenie, które sławi Świętego Błogosławionego, ciągnie się przez osiemnaście tysięcy mil, bowiem powiedziano: *w krąg osiemnaście tysięcy* (Ez 48,35). Nie ma tu sprzeczności; jedno mówi o tych, którzy oglądają w zwierciadle blasku, drugie mówi o tych, którzy oglądają w zwierciadle bez blasku. Ale czy są wśród nich wszystkie dusze? Chizkija odrzekł powołując się na Rabbiego Irmiję, który cytował Rabbiego Szymona ben Jochaj: *widziałem wzniosłych ludzi, ale było ich mało. Jeśli tysiąc, to czy jestem wraz z synem wśród nich? Jeśli sto — czy jestem wraz z synem wśród nich? Jeśli zaś dwóch — czy jesteśmy nimi ja i mój syn?* Nie ma tu sprzeczności, bo jedno dotyczy tych, którzy wejdą bez skazy, drugie zaś tych, którzy wejdą mimo skazy.

Raw powiada: wszystkie terminy minęły już i rzecz zależy wyłącznie od pokuty i dobrych uczynków. Szmuel mówi: wystarczy, że żałobnik wytrwa w swej żałobie, bowiem Rabbi Eliezer powiada, że jeśli Izrael czynić będzie pokutę, zostanie odkupiony, jeśli nie, nie zostanie odkupiony. Odrzekł Rabbi Jehoszua: nawet jeśli sam z siebie nie będzie czynił pokuty, zostanie odkupiony, bo Święty Błogosławiony wyznaczy mu króla, który jak Haman wyda nań surowe rozporządzenia i Izrael zacznie czynić pokutę i nawróci na dobrą drogę. Nauczano też: Rabbi Eliezer powiada, że gdy Izrael będzie czynił pokutę, będzie odkupiony, gdyż powiedziano: *Nawróćcie się synowie oporni, a uleczę odwrócenia wasze* (Jr 3,22). Rabbi Jehoszua odparł: powiedziano przecież: *darmoście się zaprzędali, prze-toż też nie srebrem wykupieni będziecie* (Iz 52,3). *Darmoście się zaprzędali*— znaczy z powodu bałwochwalstwa, zaś: *prze-to nie srebrem wykupieni będziecie*— nie pokutą i dobrymi uczynkami. Rabbi Eliezer rzekł do Rabbiego Jehoszua: powiedziano przecież: *nawróćcież do Mnie, a nawrócę się do was* (Mai 3,7).

Rabbi Jehoszua odparł: powiedziano przecież: *bom poślubił was i wziętem was jednego z miasta i dwóch z rodu, wprowadziłem was do Syjonu* (Jr 3,14). Rabbi Eliezer odpowiedział mu: powiedziano przecież: *Jeżeli się nawrócicie i uspokoiacie, wybawieni będziecie* (Iz 30,15). Rabbi Jehoszua odrzekł Rabbieniu Eliezerowi: powiedziano przecież: *Tak mówi odkupiciel Izraelowy, Święty Jego, do wzgardzonego, do budzącego odrazę wśród ludów, do sługi panujących; królowie widząc cię powstaną, a książęta kłaniać ci się będą* (Iz 49,7). Rabbi Eliezer odparł: powiedziano przecież: *Jeśli Izrael nawróci się, Wyrocznia Pana do mnie się nawróci* (Jr 4,1). Rabbi Jehoszua odparł na to: wszak powiedziano: *I usłyszałem męża obleczonego w szatę Inianą, który stał nad wodą rzeki, że, podniósłszy prawicę*

swoją i lewicę swoją ku niebu, poprzysiągł przez Żyjącego Na Wieki, iż po czasie i po czasach, i połowie czasu, i gdy do szczętu rozproszy siłę ludu swego, tedy się to wszystko dopełni (Dn 12,7). I zamilkł Rabbi Eliezer.

Rabbi Abba powiedział: nie masz bardziej oczywistej oznaki końca niż ta: *A wy góry Izraelskie! wypuście gałązki swoje i owoc swój przynieście ludowi memu Izraelskiemu etc.* (Ez36,8). Rabbi Eliezer odparł: a także niż ta: *bo się przed temi dniami praca ludzka i praca bydła nie nagradzała, nawet wychodzącemu i wchodzącemu nie było pokoju od nieprzyjaciela* (Zch 8,10). — Co to znaczy: *nawet wychodzącemu i wchodzącemu nie było pokoju od nieprzyjaciela?* Raw wyjaśnił, że także uczeni w Piśmie, o których powiedziano: *pokój wielki dajesz tym, którzy miłują Prawo Twoje* (Ps 119,165), nie zaznają spokoju od wroga. Szmuel wyjaśnił: wszystkie bramy będą do siebie podobne.

Rabbi Chanina mawiał, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, gdy szukać będą ryby dla chorego, i nie znajdą, bowiem powiedziano: *Tedy uczynię, że się wody ich ustoją, a rzeki ich jako oliwa pójdą* (Ez 32,14), bo powiedziano: *Dnia onego uczynię, że wzrośnie moc Izraela* (Ez 29,21).

Rabbi Chama bar Chanina mawiał, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, aż zniknie wszelka władza z Izraela, bowiem powiedziano: *tedy oberżnie latorostki nożami* (Iz 18,5), i napisano dalej: *czasu onego przyniesiony będzie dar Panu Zastępów od ludu rosnącego i gładkiego* (Iz 18,7).

Zeeri powiedział słowami Rabbiego Chaniny, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, aż pyszni znikną z Izraela, bowiem powiedziano: *na ten czas odejmę spośród ciebie tych, którzy się pyszną ze sławy twojej* (So 3,11), a zaraz potem jest: *I zostawię spośród ciebie lud ubogi, a nędzny, który schronienie znajdzie w Imieniu Pańskim* (So 3,12).

Rabbi Malej powiedział powołując się na Rabbiego Szymona, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, aż sędziowie i namiestnicy znikną z Izraela, bowiem powiedziano: *I obrócę rękę moją na cię, a wyżarzę do czysta twój stop, etc. I przywrócę twoich sędziów* (Iz 1,25).

Ula powiedział, że Jeruzalem będzie odkupione tylko przez sprawiedliwość, bowiem powiedziano: *Syjon okupi się poszanowaniem prawa i powróci do sprawiedliwości* (Iz 1,27).

Raw Papa powiedział, że skoro nie będzie już zarozumiałych, nie będzie też magów, a jeśli nie będzie surowych praw, nie będzie też tyranów. Jeśli nie będzie już zarozumiałych, nie będzie też magów — bo napisano: *wyżarzę do czysta twój stop i oddzielę całą twoją cynę; jeśli nie będzie surowych praw, nie będzie też tyranów* — bo napisano: *Odjął Pan sądy twoje, uprzątnął nieprzyjaciela twojego* (So 3,15).

Rabbi Jochanan rzekł, że jeśli ujrzysz pokolenie, które marnieje i odchodzi, spodziewaj się Go, bowiem powiedziano: *A wybawisz lud ubogi etc.* (2Sm 22,28).

Rabbi Jochanan powiedział: Jeśli ujrzysz pokolenie, na które leją się niedole jak rzeka, spodziewaj się Go, bowiem powiedziano: *Gdy ruszy nieprzyjaciel jako rzeka, tedy go duch Pański odpędzi* (Iz 59,19), i zaraz dalej: *i przyjdzie do Syjonu Odkupiciel* (Iz 59,20).

I powiedział Rabbi Jochanan, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, kiedy pokolenie będzie albo całkowicie niewinne, albo całkowicie obciążone winą. Całkowicie niewinne — bowiem napisano: *a lud twój stanowiąc będą tylko sprawiedliwi, na wieki posiadają ziemię* (Iz 60,21); całkowicie winne — bowiem napisano: *widział, że nie masz żadnego męża, i się zdumiał, że nie masz żadnego orędownika* (Iz 59,16), i napisano: *dla siebie to uczynię* (Iz 48,11).

Rabbi Aleksandri powiedział, że Rabbi Jehoszua ben Lewi wskazał na niezgodność. Napisano: *czasu swego* (Iz 60,22) i napisano: *prędko to uczynię* — jeśli będzie [Izrael] niewinny, *prędko to uczynię*, jeśli winny, *dopiero czasu swego*.

Rabbi Aleksandri powiedział, że Rabbi Jehoszua ben Lewi wskazał na niezgodność. Napisano: *oto przychodził w obłokach niebieskich podobny synowi człowieczemu* (Dn 7,13), ale napisano też: *ubogi i siedzący na ośle* (Zach 9,9). Jeśli niewinny, *w obłokach niebieskich*, jeśli nie niewinny, *ubogi i siedzący na ośle*.

Król Sabor powiedział do Szmuela: mówicie, że Mesjasz przybędzie na ośle, chcę mu posłać mą sroką klacz. Ten odrzekł: a masz taką, która jaśniałaby tysiącem barw?

Rabbi Jehoszua ben Lewi spotkał kiedyś Eliasza stojącego przed jaskinią Rabbiego Szymona ben Jochaj i zapytał go: czy wejdę do świata, który ma nadejść? ten odrzekł: jeśli się to spodoba Temu Panu. Rabbi Jehoszua ben Lewi opowiadał, że widział dwóch i słyszał głos trzeciego. — Pytał tedy dalej: kiedy przyjdzie Mesjasz? Ten odrzekł: Jego zapytaj. — A gdzie On jest? — Siedzi u bram Rzymu. — Jaki Jego znak? — Siedzi między biedakami cierpiącymi od chorób. Wszyscy rozwiązują i zawiązują za jednym razem, podczas gdy On osobno rozwiązuje i osobno zawiązuje mówiąc: może zwróca się do mnie, więc nie będę mógł zwlekać. On zaś [Jehoszua ben Lewi] powiedział do Niego [Mesjasza]: Pokój z Tobą, Mistrzu i Nauczycielu. Ten odrzekł: Pokój z tobą, synu Lewiego. Ten zapytał: kiedy przyjdiesz, Panie? — Odpowiedział: Dzisiaj. Udał się do proroka Eliasza, który zapytał go: cóż ci powiedział? Odparł: Pokój z tobą synu Lewiego. Ten na to: On obiecał tobie i twoim ojcom przysły świat. Odpowiedział: On kłamie! Okłamał mnie mówiąc, że przyjdzie dziś, a nie przyszedł. Ten odparł: On powiedział ci: *dziś, jeśli Go usłyszycie* (Ps 95,7).

Uczniowie zapytali Rabbiego Jose ben Kismę: Kiedy przyjdzie Syn Dawidowy? Ten odparł: boję się, że będziecie chcieli ode mnie znaku. Ci na to: nie będziemy domagali się od ciebie znaku. Wtedy powiedział: kiedy ta brama upadnie i będzie odbudowana, upadnie i będzie odbudowana, znowu upadnie i przyjdzie Syn Dawidowy, zanim zostanie odbudowana. Na to powiedzieli: Mistrzu, daj nam znak! On odrzekł im: czyż nie przyrzekliście, że nie będziecie domagali się znaku? Ci na to: Mimo to, daj znak. Wtedy powiedział do nich: dobrze, woda jaskini Paneas zamieni się w krew. I zamieniła się w krew. Umierając powiedział do nich: zakopcie moją skrzynię [trumnę] bardzo głęboko, bowiem nie ma takiej palmy w Babilonii, do której nie przywiążą perskiego konia, i nie ma takiej skrzyni w kraju Izraela, z której nie będzie jadł siana koń medyjski.

Raw powiedział, że Syn Dawidowy nie przyjdzie do czasu, aż zapanuje nad Izraelem przez dziewięć miesięcy bezbożne królestwo, bowiem powiedziano: *Przetoż choć ich wyda aż do czasu, gdy rodzicielka porodzi i ostatek braci jego powróci do synów Izraelskich* (Mich 5,3).

Ula powiedział: niech przyjdzie, ale ja nie będę z Nim. Podobnie mówił Raba: niech przyjdzie, ale ja nie będę z Nim. Raw Josef powiedział: niech przyjdzie, a mnie niech będzie dane siedzieć na kupie gnoju jego osła. Abbaje powiedział do Raby: cóż ma to znaczyć wobec cierpień [czasów] mesjaszowych, bo nauczano przecież: pytali uczniowie Rabbiego Eliezera, co ma zrobić człowiek, by ochronić się przed cierpieniami [czasów] mesjaszowych, a on odpowiedział im: zajmować się Torą i miłosiernymi uczynkami. [Czy dlatego] Mistrz zajmuje się i Torą, i miłosiernymi uczynkami? Odparł: [Nie], z obawy przed grzechem. Tak jak mówił Rabbi Jaakow bar Idi, który wskazał na sprzeczność. Powiedziano: *A oto Ja jestem z tobą i strzec cię będę, gdziekolwiek pójdiesz* (Rdz 28,15) i powiedziano też: *I złąkł się Jakub bardzo*

a strwożył się (Rdz 32,7) — z obawy przed grzechem zląkł się. Tak też nauczano: *aż przejdzie lud twój Panie (Wj 15,16)* — to jest pierwsze wejście, *aż przejdzie lud ten, któregoś sobie nabył* — to jest drugie wejście. Stąd wniosek, że przy drugim wejściu Izrael godzien był cudu takiego, jak za pierwszym wejściem, ale grzech sprawił, że do niego nie doszło.

Tak samo mówi Rabbi Jochanan: niech przyjdzie, ale ja nie będę z Nim. Resz Lakisz zapytał go: czy dlatego, że powiedziano: *jako gdyby kto uciekał przed lwem, a zabieżał mu niedźwiedź, albo gdyby wszedł do domu, a podparł się ręką o ścianę, ukąsił go wąż (Am 5,19)*? Chodź przeto, a coś podobnego pokażę ci w tym świecie: gdy człowiek wychodzi w pole i spotyka nadzorcę, to tak jakby napotkał lwa; gdy przybywa do miasta i spotyka celnika, to tak jakby napotkał niedźwiedzia; gdy zaś przychodzi do domu swego i widzi, że synowie jego i córki głodują, to tak, jakby ukąsił go wąż. Napisano też: *Pytajcie się teraz a obaczycie, czyż mężczyzna rodzi; czemu tedy widzę, że wszelki mąż rękami swemi trzyma się za biodra swe jako rodząca i że się obróciły wszystkich oblicza w bladeść (Jr 30,6—7)*.

— Co znaczy: *widzę, że wszelki mąż (gibbur)*? Raba bar Icchak odpowiedział słowami Rawa: ten, który ma całą moc (gewura). A co oznacza: *obróciły się wszystkich oblicza w bladeść*? Rabbi Jochanan odpowiedział: jego orszak górny i jego orszak dolny. W godzinie, kiedy Święty Błogosławiony powie: ci są dziełem mej ręki i tamci są dziełem mej ręki, jakże miałbym sprawić, by jedni zginęli dla drugich? Raw Papa rzekł: to jest to, co mawiają ludzie: gdy wół pada w biegu, przy jego żłobie stawiają konia.

Raw Gidel powołując się na Rawa powiedział, że kiedyś Izrael kosztować będzie lat mesjaszowych. Raw Josef: oczywiście, bo któż miałby ich kosztować? Chilek i Bilek?! — To podważa pogląd Rabbiego Hillela, który powiedział, że Izrael nie będzie miał Mesjasza, gdyż kosztował go. już w dniach Chizkiji.

Raw powiadał, że świat został stworzony tylko dla Dawida; Szmuel powiadał — dla Mojżesza, a Rabbi Jochanan powiadał, że dla Mesjasza.

Jak się On nazywa? W szkole Rabbiego Szili uważali, że nazywa się Szilo, bo powiedziano: *aż przyjdzie Szilo (Rdz 49,10)*. W szkole Rabbiego Jan-naja mówili, że nazywa się Jinnon, bo powiedziano: *niech imię Jego rozkwita (jinon) w słońcu dla świata (Ps 72,17)*. Szkoła Rabbiego Chaniny mówi: nazywa się Chanina, bo powiedziano: *nie okażę miłosierdzia (chanina) (Jr 16,13)*. Ale są tacy, którzy mówią, że On nazywa się Menacham syn Chizkiji, bo powiedziano: *daleko ode mnie jest pocieszenie! (menachem), który tchnąłby w mą duszę życie (Lm 1,16)*. Mistrzowie nasi nauczyciele powiadali, że nazywa się On „trędowaty domu nauki”, bo powiedziano: *Lecz On się obarczył naszym cierpieniem, On dźwigał nasze boleści, a myśmy Go za skazańca uznali, chłostanego przez Boga i zdeptanego (Iz 53,4)*. Raw Nachman zapytał: czy jest z żywych, jak ja? Bowiem powiedziano: *spośród nas wywodzić się będzie jego książkę i wyjdzie jego władca (Jr 30,21)*. Raw zapytał: Czy jest z żywych, jak nasz święty Mistrz [Jehuda ha-Nasi], czy z umarłych, jak Daniel, mąż ulubiony.

Raw Jehuda powołując się na Rawa powiedział: kiedyś Święty Błogosławiony da im drugiego Dawida, bowiem powiedziano: *służyć będą Panu, Bogu swemu, i Dawidowi, królowi swemu, którego im wzbudzę (Jr 30,9)*; nie powiedziano: wzbudziłem, lecz wzbudzę. Raw Papa powiedział do Abbaji: zostało napisane przecież: *A Dawid, sługa mój, będzie władcą ich na wieki (Ez 37,25)* — jak cesarz i namiestnik cesara.

Rabbi Szimlaj [objaśnił]: czyż nie napisano: *Biada tym, którzy żądają Dnia*

Pańskiego! Cóż wam po dniu Pańskim? przecież jest ciemnością, a nie światłością (Am 5,18). I opowiedział przypowieść: Kogut i nietoperz oczekują brzasku. Mówi kogut do nietoperza: ja oczekuję brzasku, bo dla mnie jest on przeznaczony, a po cóż tobie światło dnia? Podobnie zapytał kiedyś pewien heretyk Rabbiego Abahu: kiedy przyjdzie Mesjasz? Ten odpowiedział mu: kiedy waszych ludzi ogarnie ciemność. Ów odrzekł: więc wyklinasz mnie?! Ten odpowiedział: czytaj, co mówi Pismo: *bo oto ciemności okryją ziemię, a zaćmienie narody; ale nad tobą wejdzie Pan, a chwała jego nad tobą widziana będzie* (Iz 60,2).

Nauczano: Rabbi Eliezer powiada, że Dni Mesjaszowe [trwać będą] czterdzieści lat, bowiem powiedziano: *przez czterdzieści lat czułem odrazę do tego narodu* (Ps 95,10). Rabbi Eleazar ben Azarja mówi, że siedemdziesiąt lat, bowiem powiedziano: *I stanie się dnia onego, że zapomniany będzie Tyr przez siedemdziesiąt lat, przez miarę dni króla jedynego* (Iz 23,15). Cóż to za szczególny król? — Z tego wynika, że Mesjasz. Rabbi mówi, że [będą trwałe] trzy pokolenia, bowiem powiedziano: *Będą się bali ciebie, póki słońce i księżyc z pokolenia na pokolenie* (Ps 72,5).

Rabbi Hillel powiada, że Izrael nie będzie już miał Mesjasza, gdyż kosztował go w dniach Chizkiji. Raw Josef sprzeciwił się Rabbemu Hillelowi; Chizkija żył w czasach pierwszej Świątyni, a Zachariasz w czasie drugiej Świątyni prorokował: *Wesel się bardzo córko syjońska! Ciesz się córko jerozalemska! Oto król twój przychodzi do ciebie, sprawiedliwy i wywyższony, ubogi i siedzący na osle, na osłęciu, żrebiątku osłicy* (Zach 9,9).

Nauczano też: Rabbi Eliezer powiada, że Dni Mesjaszowe ciągnąć się będą lat czterdzieści, gdyż napisano tu: *Przełoż czynił cię biednym i głodem ci dokuczał, a karmił cię* (Pwt 8,3), a tam napisano: *Rozweselże nas według dni, którymiś nas utrafił, według lat, w których doznaliśmy zła* (Ps 90,15). Rabbi Dosa powiada, że czterysta lat, bowiem napisano tu: *będą niewolnikami i będą ich ciemiężyli czterysta lat* (Rdz 15,13), a tam napisano: *Rozweselże nas według dni, którymiś nas utrafił*. Rabbi powiedział, że trzysta sześćdziesiąt pięć lat, tyle, ile dni w roku, bowiem powiedziano: *Jak dzień pomsty w sercu moim i rok wykupu (gulaj) przyszedł* (Iz 63,4): — Co znaczy: *Dzień pomsty w sercu moim?* Rabbi Jochanan odrzekł: objawiłem (galiti) w sercu moim, a nie objawiłem w moich członkach. Rabbi Szymon ben Lakisz odparł: objawiłem w moim sercu, a nie objawiłem w aniołach służebnych.

Abimi, syn Rabbiego Abahu, nauczał, że Dni Mesjaszowe trwać będą dla Izraela siedem tysięcy lat, bowiem powiedziano: *jak się cieszy oblubieniec oblubienicą, tak cieszyć się będzie Bóg, Pan twój* (Iz 62,5).

Raw Jehuda powiedział słowami Szmuela, że Dni Mesjaszowe będą trwałe tak długo, jak od stworzenia świata do teraz, bowiem powiedziano: *tak jak dni niebios, które są nad ziemią* (Pwt 11,21). Raw Nachman bar Icchak powiedział: tak jak od dni Noego do teraz, bowiem powiedziano: *Bo to jest u mnie, co przy potopie Noego, jakem przysiągł* (Iz 54,9).

Rabbi Chija bar Abba powiedział powołując się na Rabbiego Jochanana, że wszyscy prorocy mówili tylko o Dniach Mesjaszowych, zaś o świecie, który nadejdzie [napisano]: *Żadne oko nie widziało, Panie, oprócz Ciebie, co On uczyni dla tego, który Go oczekuje* (Iz 64,3). I spierał się ze Szmuelem, który powiadał, że ten świat różni się od Dni Mesjaszowych tylko tym, że królestwo jest zniewolone.

I powiedział Rabbi Chija powołując się na Rabbiego Jochanana: wszyscy prorocy mówili tylko dla pokutujących, zaś sprawiedliwych bez skazy [dotyczą słowa]: *żadne oko nie widziało, Panie, oprócz Ciebie*. I spierał się z Rabbim Abahu, który

powiadał powołując się na Rawa, że na miejscu, gdzie stoją pokutujący, nie stoją sprawiedliwi bez skazy, gdyż powiedziano: *Pokój! Pokój dalekiemu i bliskiemu* (Iz 57,19), najpierw dalekiemu, potem bliskiemu. — Kto to jest daleki? — To ten, który od początku był daleko. — A kto to jest bliski? — To ten, który teraz jest blisko. Rabbi Jochanan wyjaśnił jednak, że daleki to ten, który był daleko od grzechu, bliski to ten, który był bliski grzechu i oddalił się od niego.

Rabbi Chija bar Abba powiedział słowami Rabbiego Jochanana: wszyscy prorocy mówili tylko dla tego, który swą córkę wydaje za uczonego w Piśmie, który prowadzi interesy uczonego w Piśmie i który pozwala uczonemu w Piśmie korzystać ze swej majątności; [zaś] samych uczonych w Piśmie [dotyczą słowa]: *żadne oko nie widziało, Panie, oprócz Ciebie*.

Czego *żadne oko nie widziało*? Rabbi Jehoszua ben Lewi odpowiedział: to jest wino przechowywane w swoich gronach od [czasu] sześciu dni Stworzenia. Resz Lakisz odrzekł: to Eden, którego jeszcze żadne oko nie widziało. Jeśli zapytasz, gdzie mieszkał Adam?

— W ogrodzie. Jeśli zaś powiesz, że ogród ten to Eden.

— Odpowie ci werseł Pisma: *a rzeka wypływała z Edenu dla nawodnienia ogrodu* (Rdz 2,10).

przełożyli:

WOJCIECH BROJER, JAN DOKTÓR, BOHDAN KOS

Prezentowany tekst jest tłumaczeniem fragmentu traktatu *Sanhedryn* (97a—99a) stanowiącego część IV porządku *Nezikin* (Szkody) w *Misznie Talmudu Babilońskiego*. W traktacie *Sanhedryn* poświęconym przede wszystkim sądom i procedurze sądowej odnajdujemy najobszerniejszy w *Talmudzie* tekst dotyczący mesjasza (*maszija*). Tekst ten stał się podstawą dla wszystkich późniejszych spekulacji mesjanistycznych zarówno w tradycji rabinistycznej, jak i w kabalistyce. Szczególną popularność zyskał w kręgach mistyków i mesjanistów (chasydzi, frankiści), nawet tych, którzy programowo odrzucali autorytet *Talmudu*. Ci nawiązywali do niego za pośrednictwem zbioru legend hagadycznych *Ejn Jaakow* (*Oko Jakuba*).

Konstrukcja tekstu jest typowa dla traktatów talmudycznych. W tym złożonym, polifonicznym dialogu, w którym „udział bierze” bez mała 60 żydowskich mędrców i nauczycieli, możemy wyróżnić szereg powiązanych przez redaktorów tradycji. Przede wszystkim Pismo, cytaty biblijne, od których myśl mistrzów wychodzi, ku którym zmierza, w których zyskuje ostateczny argument. Tu niepodzielnie króluje Izajasz; jego prorocтва stanowią trzecią część autorytetów. Wyróżnia się Psalmista, Jeremiasz, Ezechiel, Genesis. Drugą warstwę tworzą komentarze i interpretacje mistrzów i szkół, które złożyły się na podstawowy kanon *Miszny* zamknięty na przełomie II i III w.n.e. i poparty autorytetem Jehudy ha-Nasi. Uzupełnia je warstwa odniesień zewnętrznych: tzw. *barajot*, opinie bezimienne, rozpoczynające się (choć niekonsekwentnie) od formuły „Nauczali nasi mistrzowie” (*tanu rabanan*), czy krócej „Nauczano” (*tanja*), a pochodzące z innych, niekanonicznych szkół i od innych mistrzów. Kolejną warstwę tworzą odniesienia wewnętrzne, teksty zaczerpnięte z wcześniejszych traktatów *Miszny*, takich na przykład, jak *Berachot*, *Megilla*, *Sukka*, czy *Pesachim*. Ten wielowarstwowy dyskurs teologiczny wzbogacają dodatkowo motywy hagadyczne: przypowieści, przykłady, anegdoty.

W tekście odnajdujemy charakterystyczny dla *Talmudu* typ hermeneutyki. Wymieńmy tu tylko kilka podstawowych jego cech. Przede wszystkim sposób operowania autorytetami biblijnymi. Cytat z Pisma najczęściej nie funkcjonuje sam w sobie, ale odsyła do właściwego miejsca i przywołuje pełny kontekst biblijny. Talmudyczni egzegeci chętnie sięgają do zdań w

Biblii niejasnych, wymagających interpretacji już w momencie przywołania. Mistrzowie już to w poszukiwaniu ducha i głębokiej intencji cytatu drastycznie odchodzą od jego litery, już to, trzymając się blisko słowa, budują komentarz przez podobieństwo rdzeni, ekwiwokację, wykorzystują techniki gematryczne. Druga cecha tej hermeneutyki wynika z typu redakcji. Nagromadzenie poglądów i opcji, często sprzecznych i wykluczających się, prowadzi na rozdroża problemu po to, by ukazać jego głębię, stworzyć nowe perspektywy interpretacyjne. Stąd dopiero czytelnik, teolog, uczeń może podejmować próbę dotarcia do istotnego sensu biblijnego tekstu. Ten typ egzegezy znakomicie zaprezentował Emmanuel Levinas w swoim wykładzie o mesjanizmie opartym zresztą na powyższym fragmencie traktatu *Sanhedryn* (por. E. Levinas, *Trudna wolność*, Gdynia 1991).

Konstrukcja i sposób interpretacji nie ułatwia lektury talmudycznych tekstów. Czytelnik oswojony z tekstami innego typu

— wystarczy powierzchowne choćby porównanie z dialogami Platona dla uzmysłowienia sobie głębokich różnic - natrafić może na znaczne trudności w nadażaniu za biegiem myśli żydowskich teologów. Aby lepiej przygotować do lektury, podajemy ogólny schemat wywodów dotyczących mesjasza. Tekst jest uporządkowany według najważniejszych aspektów mesjanizmu:

- znaki zapowiadające erę mesjańską
- moment historyczny nadejścia mesjasza
- na ile przyście mesjasza zależy od zachowań ludzkich
- obawy przed czasami mesjańskimi
- osoba mesjasza
- czas trwania ery mesjańskiej i jej konsekwencje.

W sposób oczywisty wszystkie omówione wyżej trudności musiały ujawnić się przy tłumaczeniu. Dodatkową przeszkodę stanowi specyficzny język *Talmudu*. Jest to mieszanina hebrajskiego i aramejskiego z nie do końca ustaloną, płynną gramatyką, z niekonsekwentną ortografią. Natrafiliśmy na wiele miejsc niejasnych i wieloznacznych. Tu każda próba tłumaczenia musi wiązać się z decyzją interpretacyjną. Staraliśmy się jednak trzymać jak najbliżej słowa i litery, stąd nasze propozycje w wielu miejscach różnią się od innych, nielicznych zresztą, tłumaczeń (niemieckich, angielskich), także od przekładów Levinasa. Cytaty biblijne oparliśmy na Biblii Gdańskiej wprowadzając korekty tam, gdzie tłumaczenie zbyt daleko odbiegało od oryginału. W nawiasach okrągłych przytaczamy terminy hebrajskie istotne dla rozumienia myśli egzegetów lub takie, które funkcjonują w kulturze europejskiej. Tytuł fragmentu pochodzi od tłumaczy.

Źródło: LITERATURA NA ŚWIECIE, 1993 NR 5-6 (262-3)